

Költségtrendek az amerikai tudományos és felsőoktatási könyvtárak körében

A tipikusan egyetemi könyvtárakat (s mellettük tucatnyi, egy egyetemi közösségnél nagyobb kört szolgáló nagykönyvtárt) tömörítő *Association of Research Libraries (ARL)*, valamint a tudományos és felsőoktatási (főként főiskolai) könyvtárak szélesebb körét átfogó *Association of College and Research Libraries (ACRL)* évente összegyűjtött statisztikai adatai érdekes elemzésekre adnak lehetőséget az amerikai és kanadai *felsőoktatási-tudományos könyvtári költségek* alakulásáról. Az észak-amerikai egyetemi könyvtárakra (által) elköltött összeg 1982-től (720 millió USD) 1992-ig nominálértékben több mint kétszeresére (1523 millió USD) emelkedett. Az évenkénti emelkedés 5,69% (1991) és 10,26% (1985) között mozgott, kivéve az 1992-es recessziós évet, amikor az emelkedés csak 3,65%-os volt. Az ACRL-könyvtárak köre sokat változott a tíz év alatt, adataikat sem publikálták minden évben, ezért az összehasonlítás csak „per könyvtár” alapon válik lehetségessé. Így számolva, az egyetemi könyvtári költségek tízéves emelkedése 98%-os (7,12-ről 14,1 millióra), a főiskolaiaké (kilenc év alatt) 34% (2,63-ről 3,52 millióra). A fogyasztói árándexszel és a külön kiszámított könyvtári árándexszel való évenkénti összehasonlítás azt mutatja, hogy a könyvtári kiadások összege nagyobb az indexeknél. 1987-ig a főiskolai könyvtárak általában lépést tartottak az inflációval, s a következő három évben gyorsabban nőttek, mint az egyetemi könyvtárak. 1989 óta pedig mindkét könyvtártípus költségének mértéke csökken.

Az *anyag kiadások* az egyetemi könyvtáraknál 224-ről 516 millióra, a főiskolaiaknál 84-ről (1991-ig) 155 millióra, az összköltségből való részesedés pedig 31,1%-ról 33,86%-ra, illetve 34,81%-ról 37,77%-ra emelkedett. A folyóiratköltségek 1986 körül indultak rohamos növekedésnek, s mind a teljes kiadásoknál, mind a nem időszaki kiadványokra fordítottakénál nagyobb arányban növekszenek. Ugyanakkor a könyvbeszerzési költségek részaránya 40,32%-ról 33,04%-ra, illetve 38,9%-ról (1986-os adat) 31%-ra csökkent.

A *költségek és az árak viszonyát* vizsgálva, az 1986-os értékeket 1-nek tekintve a teljes költség 1,48, az anyagi kiadás 1,56, a folyóiratköltség 1,87, a könyvköltség 1,28-ra változott, miközben a fogyasztói árándex 1,27, a könyvtári árándex 1,40 lett 1992-re. Az észak-amerikai egyetemi könyvtárak által megvásárolt könyvek átlagára 6 év alatt 44%-kal növekedett, gyorsabban, mint az árindexek, ám a könyvvásárlásra fordított összegek ezt

nem tükrözik. A könyvtárak évről évre több mint 2–2%-kal kevesebb könyvet vásároltak 1986 és 1990 között. Az egyetemi könyvtáraknak a következő két évben sikerült valamivel több könyvet vásárolniuk, a főiskolai könyvtárak esetében azonban tovább folytatódott a csökkenés.

A *folyóiratárak* lényegesen nagyobb mértékben emelkedtek: az USA időszaki kiadványai 1992-ben 80%-kal voltak drágábbak, mint 1986-ban. Ha a folyóiratra költött összegek általában követik az árakat, ez azt mutatja, hogy néhány szakterületen az áremelkedés mérsékeltebb. Így pl. a szépművészeti folyóiratok 46, a történelmié 66 százalékkal lettek drágábbak 1986 és 1992 között, ugyanakkor a fizikai és a kémiai szakfolyóiratok ára 108, az orvosiaké 82 százalékkal emelkedett. Ez idő alatt a fogyasztói árándex 27%-kal, a könyvtári árándex 40%-kal, az egyetemi könyvtárak teljes kiadása 48%-kal, anyagi kiadása 56%-kal, folyóirat-előfizetési kiadása 87%-kal emelkedett. Miközben az árak emelkednek, a könyvtári szakirodalomban szaporodik a folyóirat-lemondás okaival, módjaival és következményeivel foglalkozó cikkek száma, az egyetemi könyvtárak több mint hétmillió dollár értékben csökkentik előfizetéseiket, 1990 és 1992 óta 3800 új folyóirat indult. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy annak a könyvtárnak, amelyik szakterületének folyóirat-irodalmával lépést akar tartani, és azt saját állományából (tehát azonnal, megbízhatóan és később is elővehetően) olvasói rendelkezésére akarja bocsátani, nem csak az említett folyóiratár-növekedéssel kell számolni.

Végül is az adatok azt mutatják, hogy a könyvtári kiadások az árindexekkel összehasonlítva növekednek, a fő probléma mégis a legutóbbi időkben megfigyelhető csökkenés. Csökken ugyanis – ténylegesen darabszámra – a beszerzett könyvek mennyisége, és csökken a folyóirat-termés egészéből a könyvtárak által előfizetett rész, ám ez utóbbi még abszolút számokban nem nyilvánul meg. A könyvtárakra rendkívül nagy nyomást gyakorol a folyóiratok számának és árának hosszú távú emelkedése. A könyvtárak kiadásai, ha ténylegesen növekednek is, nem tartanak lépést a velük szembeni igényekkel.

/PRABHA, Ch.-OGDEN, J. E.: Recent trends in academic library materials expenditures. = *Library Trends*, 42. köt. 3. sz. 1994. p. 499–513./

(Mohor Jenő)